

SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLOS YPATUMAI TEIKIANT PAGALBĄ VAIKUI IŠ SKURSTANČIOS ŠEIMOS

VILIJA BANDZIENĖ

VDU SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS, SOCIALINIS DARBAS (BAKALAURAS).
MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS, VAIKO TEISIŲ APSAUGA (MAGISTRAS).
VAIKŲ GEROVĖS CENTRO „PASTOGĖ“, GLOBOJANČIŲ ŠEIMŲ TARNYBOS VADOVĖ.

Straipsnyje atskleidžiami socialinio darbuotojo veiklos ypatumai teikiant pagalbą vaikui, augančiam skurstančioje šeimoje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaiko sveikatos, psichologinės, elgesio, socializacijos, šeimos problemos ir sunkumai mokykloje yra tarpusavyje susiję. Nepriežiūra, apleistumas, nedarbas, badavimas, nehigieniška aplinka, priklausomybės, šeimų irimas ir visuomenės požiūris į skurdo reiškinių lemia šių problemų atsiradimą.

ĮVADAS

Vaikų skurdas yra visų Europos Sąjungos valstybių problema. Skurdo pasekmės šeimose – pirmiausia žemas ekonominis lygis,

kuris neužtikrina pakankamos vaiko priežiūros. Tokia situacija paveikia vaiko gyvenimo kokybę, pažeidžia jo vystymąsi. Tačiau valstybės paramos politika skurstančioms šeimoms, auginančioms vaikus, dažniausiai įgyvendinama teikiant finansinę paramą ir pašalpas. Siekiant sumažinti tokių šeimų ir jose gyvenančių vaikų socialinį nevisavertiškumą, šios priemonės yra nepakankamos, todėl reikia plėtoti socialinio darbo sistemą. Profesionalus socialinis darbas, socialinės paslaugos gali padėti sprendžiant vaikų skurdo problemą.

Skurdas nevienodai palietė skirtingus visuomenės sluoksnius. Giliausias skurdas tuose namų ūkiuose, kuriuose didelis išlaikytinių skaičius, t. y. vaikus auginančiose šeimose. Šių ūkių vartojimo išlaidos buvo 27% žemesnės už skurdo ribą (Socialinių tyrimų institutas, 2004). Lietuva patenka į šalių, kuriose yra didelė turtinė nelygybė, skaičių. Skurdo mažinimas yra vienas iš socialinės politikos tikslų. Namų ūkių su nepilnamečiais vaikais santykinio skurdo lygis didesnis nei vidutiniškai šalyje (16,8%) (Socialinių tyrimų institutas, 2004). Vaikai nėra beteisiai, neturintys nuomonės, nesuprantantys situacijos ar visiškai priklausomi nuo suaugusiųjų, jie yra visuomenės nariai, užimantys ypatingą vietą joje ir turi atitinkamas teises bei pareigas. Galimybė sveikai ir normaliai fiziškai, psichologiškai ir socialiniu aspektu vystytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime turi būti suteikta ir vaikams.

Darbo tikslas – atskleisti socialinio darbuotojo veiklos ypatumus teikiant pagalbą vaikui, augančiam skurstančioje šeimoje.

Darbo uždaviniai: 1) apžvelgti skurstančių šeimų, auginančių vaikus, situaciją Lietuvoje; 2) aptarti socialinio darbo pagalbos proceso ypatumus; 3) ištirti socialinio darbuotojo teikiamos pagalbos vaikui iš skurstančios šeimos proceso ypatumus.

Metodai:

- mokslinės literatūros analizė;
- pusiau struktūruotas interviu;
- tematinio kodavimo analizės metodas.

LITERATŪROS APŽVALGA

Skurdo sąvoka yra daugiaprasmė ir gali būti suvokiama kaip mažos pajamos, žema gyvenimo kokybė, lūkesčių ir galimybių neturėjimas (Statistikos departamentas, 2005). Ekonomikos nuosmukis, nelygybė, nedarbas, menkas išsimokslinimas, ligos, socialinis nestabilumas – pagrindinės skurdo priežastys. Skurdas nevienodai išplitęs visuomenės sluoksniuose: giliausias namų ūkiuose, kur didelis išlaikytinių skaičius – vaikus auginančiose šeimose. Dažniausiai skursta namų ūkiai su nepilnamečiais vaikais, čia santykinio skurdo lygis didesnis nei vidutiniškai šalyje, daugiavaikėse šeimose santykinio skurdo lygis didžiausias (Statistikos departamentas, 2005). Skurdas vaikus auginančiose šeimose Lietuvoje didėja. Vaiko išlikimas, augimas ir vystymasis priklauso nuo priežiūros šeimoje kokybės, šeimų galimybių gauti kokybiškas paslaugas, turėti adekvatų pragyvenimo šaltinį ir susilaukti bendruomenės bei politinės aplinkos paramos, nes amžiaus tarpsnis, kai formuojasi asmenybės pagrindai ir kai asmenybė intensyviai fiziškai, psichiškai, socialiai vystosi, yra svarbiausias žmogaus gyvenime. Todėl reikalinga ypatinga parama ir pagalba vaikus auginančioms šeimoms, siekiant patenkinti vaikų poreikius, įgyvendinti jų teises.

Socialinis darbas yra profesionali veikla organizuojant ir teikiant socialines paslaugas, kurios tikslas – padėti žmogui rasti išeitį sprendžiant socialines problemas ir siekti harmoningesnio gyvenimo. Socialinio darbo profesija skatina socialinius pokyčius, problemų sprendimą žmonių santykiuose, aplinkoje (Lukoševičienė, 1995). Pagalbos procesas – tai planingas ir tikslingas socialinio darbuotojo veikimas, siekiant tvaraus pokyčio individo gyvenime. Pagalbos procesas paremtas technika ir metodais, padedančiais žmogui patenkinti poreikius, spręsti sunkumus, sudaryti sąlygas gyventi, pašalinti kylančias socialines problemas. Socialinis darbas – tai visas žinių kompleksas, profesinis pasiruošimas. Pagalbos procesas vyksta naudojant socialinio darbo sistemingas technikas ir būdus – metodus (Compton, Galaway, 1979). Svarbu išvystyti tinkamus įgūdžius ir mokėti pasirinkti veiklos būdus ir metodus, taip pat mokėti taikyti ir pagrindinius socialinio darbo metodus: individualųjį, grupinį ir bendruomeninį.

Individualus socialinis darbas siekia patenkinti kliento poreikius ir spręsti problemas. Tai problemų sprendimo procesas, grindžiamas socialinio darbo žiniomis, vertybėmis ir įgūdžiais. Šis procesas turi keturis svarbiausius komponentus: įvertinimą, planavimą, veiklos eigą ir pabaigą. Individualus socialinis darbas paremtas sistemos formavimu, santykiais ir bendravimu (Johnson, 2003).

Grupinis socialinis darbas siekia išvystyti savitarpio pagalbos teikimą tarp grupės narių, neišskiriant individo iš jo gyvenamosios aplinkos bei jos institucijų. Grupinis darbas vyksta tarp žmonių, kurie turi tą pačią užduotį ar tikslą, kai to negalima padaryti individualios sąveikos metu. Siekiama panaudoti kiekvieno vidinį potencialą. Skiriamos skirtingos grupių rūšys, priklausomai nuo atitinkamų darbuotojų ir dalyvių galios lygmenų (Sutton, 1999).

Bendruomeninio socialinio darbo tikslas yra siekti, kad individai, individų grupės ar institucijos susijungtų bendram darbui, siektų išryškinti ir identifikuoti socialinius poreikius socialinės gerovės sukūrimui (Lukoševičienė, 1995).

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo tikslas – ištirti socialinio darbuotojo teikiamos pagalbos vaikui iš skurstančios šeimos proceso ypatumus.

Tyrimo objektas – socialinių darbuotojų, dirbančių su vaikais iš skurstančių šeimų, pagalbos proceso ypatumai.

Tyrimo uždaviniai: aptarti problemas, su kuriomis susiduria vaikai iš skurstančių šeimų, socialinių darbuotojų požiūriu; atskleisti pagrindinius socialinių darbuotojų taikomus metodus, teikiant pagalbą vaikui iš skurstančios šeimos; atskleisti socialinių darbuotojų pagalbos procesu siekiamą pokytį vaiko ir šeimos gyvenime.

Tyrimo tipas – kokybinis, aprašomasis tyrimas. Kokybinis tyrimas suteikia galimybę pažvelgti į žmogų visapusiškai, holistiškai, suvokti jo individualumą, socialinę realybę; atskleisti išsamesnį socialinių darbuotojų požiūrį, nuomonę ir patirtį; interpretuoti gautus duomenis tomis prasmėmis, kurias suteikia patys tyrimo dalyviai.

Tyrimo dalyviai – socialiniai darbuotojai. Tyrime dalyvavo 4 socialiniai darbuotojai, dirbantys su vaikais iš skurstančių šeimų. Atrankos kriterijai: darbuotojai, dirbantys su vaikais iš skurstančių šeimų; dirbantys Vaikų dienos centruose; šiuo metu dirbantys socialiniai darbuotojai; turintys socialinio darbuotojo išsilavinimą.

Atrankos būdo privalumai ir trūkumai:

- privalumai – šis būdas suteikia galimybę tirti tokius populiacijos narius, kurie tiksliai atitinka atrankos kriterijus; suteikia galimybę turėti informacijos apie dalyvį bei organizaciją prieš atliekant tyrimą ir taip įvertinti galimus trukdžius, stiprybes, galimybes; suteikia tyrėjui galimybę pasirinkti pačiam *tinkamiausius* dalyvius; padeda giliau ir išsamiau suprasti tiriamą problemą, reiškinių;
- trūkumai – sudėtingiau rasti dalyvių; reikalauja išankstinio pasiruošimo, didelės laiko sąnaudos; atsiranda galimybė tyrimo nereprezentatyvumui; tiriamųjų noras / nenoras dalyvauti tyrime.

Tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tema, tikslu ir panaudojimu, konfidencialumo klausimais; tyrime jie dalyvavo savanoriškai. Tyrimas buvo atliekamas nuo 2006 metų balandžio 27 iki gegužės 9 dienos miesto Vaikų dienos centruose. Tyrimo dalyvių pageidavimu susitikimai vyko jų pačių aplinkoje, Dienos centruose. Duomenys buvo fiksuojami diktofonu, prieš tai aptarus su tiriamuoju jo naudojimą. Interviu vidutiniškai truko po 25–40 minučių.

Duomenų rinkimo metodas (tyrimo instrumentas) yra pusiau struktūruotas interviu, nes tyrimu yra siekiama išryškinti tyrimo dalyvių patirtį, jausmus, supratimą konkretaus probleminio aspekto atžvilgiu bei gauti pasakojimus iš patirties. Naudodamas interviu metodą, tyrėjas tuo metu taip pat dalyvauja procese, nuolatiniame dialoge su tyrimo dalyviu, todėl jis pats kontroliuoja interviu, tyrimo eigą.

Duomenų analizės metodas – tematinio kodavimo analizės metodas. Jis pasirinktas todėl, kad šiam metodui reikalingas daugkartinis teksto skaitymas – tai suteikia galimybę analizuoti tekstą; metodas remiasi prasminių vienetų ieškojimu tekste, tai leidžia rasti tekste esminius dalykus. Vyko tematinė atvejo analizė ir palyginti atvejai. Duomenys buvo perrašomi, skaitomi ir jungiami į prasminius viene-

tus, skirstomi į temas, jungiami į vieną pasakojimą, ieškant skirtumų ir panašumų.

Tyrimas sudarytas iš trijų pagrindinių temų: problemos, su kuriomis susiduria vaikas iš skurstančios šeimos; socialinio darbuotojo naudojami metodai dirbant su vaiku iš skurstančios šeimos; socialinės pagalbos proceso siekiamas pokytis vaiko ir šeimos gyvenime.

TYRIMO REZULTATAI IR APTARIMAS

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad sveikata yra visapusiška fizinė, psichinė ir socialinė gerovė. Skurdas pažeidžia šiuos veiksnius ir taip veikia vaiko sveikatą ir gerovę. Neprižiūrimo, nelaukto, nuolat emocinę prievartą jaučiančio vaiko asmenybė negali normaliai vystytis. Toks vaikas – vienišas, menko intelekto, darosi agresyvus (*Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos*, 1996). Vaiko sveikatos būklę paveikia tėvų nepriežiūra, apleistumas, nehygieniška aplinka, tačiau dažnai toks elgesys yra netyčinis, nes patys tėvai nežino, kaip elgtis.

Skurdas sukelia vaikui psichologinių problemų: sukelia jo gynybinę reakciją į aplinką, nes jis siekia išsaugoti savivertę. Vaikas neigia savo problemas, tampa priešiškas aplinkai, dažnai nesulaukia dėmesio, kurio jam reikia, todėl tampa agresyvus arba užsidaręs, patiria psichologinę nejautrą, jaučiasi silpnas ir pažeidžiamas. Psichologinėms problemoms turi reikšmės apleistumas ir nepriežiūra šeimoje, visuomenės požiūris į skurdo problemą išgyvenančius žmones, vaiko asmenybė. Vaikai dažnai slepia savo „skurdo diagnozę“, kurią jiems priskiria aplinka, jaučiasi nesaugūs, jaučia grėsmę, o susikaupusią agresiją išlieja santykiuose su bendraamžiais – tai jų gynybinė reakcija į stresą.

Dėl psichologinių problemų gali atsirasti ir elgesio problemų, kai vaikas pats nepajėgia įveikti iškilusių sunkumų. Dažniausiai praktikoje pasitaikančios elgesio problemos: vaiko priešiškas elgesys, agresyvumas, perdėtas judrumas, maištavimas. Dažnai vaiko elgesys situacijoje gali būti neadekvatus visuomenės normų požiūriu, nes tai, ką mato šeimoje, jis priima kaip „normalų“ elgesį ir pritaiko sau.

Dažnai vaikas, turėdamas tokių elgesio problemų, patiria socialinę atskirtį, socialinę izoliaciją. Vaikas jaučiasi bejėgis, mokykloje su juo nebendraujama, tada jis stengiasi atkreipti į save dėmesį, pasirodyti išskirtinis, stiprus. Agresyvus elgesys yra vaiko gynybos priemonė. O klausyti socialinės darbuotojos vaikui reiškia pripažinti, kad jis turi problemų, kad gyvena „nenormaliai“, kad yra silpnas, „skurdžius“, bejėgis. Vaiko elgesio problemas taip pat sukelia ryšio tarp jo ir tėvų stoka.

Patiriami sunkumai šeimoje, gyvenimo būdas, psichologinės, elgesio bei sveikatos problemos paveikia vaiko santykius mokykloje. Kaip jau minėta anksčiau, dėl skurdo keliamų problemų vaikas atsiduria socialinėje atskirtyje, taip neigiamai paveikiama jo socializacija ir santykiai su bendraamžiais. Tarp santykių mokykloje ir skurde gyvenančio vaiko psichologinių, elgesio, sveikatos bei šeimos socialinių problemų yra abipusiškai veikiantis ryšys. Vaikas pirmiausia socializuojasi šeimoje ir mokykloje: išmoksta elgesio modelių, bendrauti su aplinkiniais. Tačiau su vaiku iš skurstančios šeimos mokykloje nebendraujama, jis „bastosi gatvėmis“ – tai yra tai, ką vaikas sužino, ką jis patiria, kaip suvokia pasaulį.

Dažniausiai šeimos pačios nemano, kad skurdo keliamos pasekmės yra problema, šeimos nenori aktyviai siekti pokyčių – nori, kad kiti jiems padėtų, padarytų už juos. Kita svarbi problema yra priklausomybės, kurios sukelia kitas problemas – nedarbą, vaikų nepriežiūrą, šeimų irimą, badavimą ir kt. Tokia situacija veikia vaiko sveikatą, elgesį, psichologiją bei santykius mokykloje. Iškyla galimybė atsirasti taip vadinamam „užburtam ratui“ – vaikas ateityje gali gyventi būtent taip kaip tėvai, situacija gali pasikartoti.

Individualaus socialinio darbo metodas praktikoje yra taikomas, teikiant pagalbą vaikui iš skurstančios šeimos. Dažnai jis įvardijamas kaip konsultavimas, pokalbiai, reakcija į naujus įvykius, problemų aiškinimasis. Tačiau ne visuomet akcentuojamas paties vaiko ištraukimas, bendradarbiavimas, proceso planavimas ar darbas su vaiko aplinka, juo pačiu. Viena tyrimo dalyvė pabrėžė, kad pagalbą šeimai teikia naudodama individualaus darbo metodą dėl laiko ir darbuotojų trūkumo. Kita – kad individualų darbą ji sieja su situacijos vertinimu,

galimo plano numatymu, trečia – kad metodas naudojamas, kai yra tam tikrų elgesio problemų. Sunkumai, kylantys dirbant su šeima, dažniausiai yra nebendradarbiavimas. Tai lemia pagalbos proceso pobūdį.

Kalbant apie individualų darbą – jį kartais dirbu su tėvais, vyksta pokalbiai, konsultacijos. Bet tas darbas labai sunkus, nes dažnai jie visai nemotyvuoti, net nenori galvoti, kad reikia keistis ar ką nors taip. Kai kurie net kalbėti nenori. Anksčiau su vaikais irgi vykdavo gan rimtas individualus darbas, pokalbiai, bet dabar tam nelabai lieka laiko, reikia daugiau darbuotojų. [Lina, 2006 04 27].

Vaikai turi poreikį dalintis patirtimi su kitais, sužinoti kitų patirtį ir iš to mokytis suprasti aplinką. Grupiniai užsiėmimai padeda vaikui socializuotis aplinkoje, spręsti problemas – asmenines ir grupelės, turi prevencinį poveikį vystant vaiko potencialą, moko įgūdžių. Socialinio darbuotojo darbe su šeima, naudojant grupinio darbo metodą, kyla tokie sunkumai kaip motyvacijos stoka, gėdijimasis, viešumo vengimas. Svarbus yra paties socialinio darbuotojo įsitraukimas į grupelės, jo vaidmuo.

Kartais man per individualų pokalbį vaikas tiek nepasako, kiek grupelėje, ten jis jaučiasi saugus, tarp bendraminčių. Ypač, kai jie grupelėm vaidina situaciją ar pasakoja istorijas. Grupiniai užsiėmimai su tėvais irgi vyksta pas mus. Tikrai yra kai kurie žmonės, kuriems tai patinka, tinka, jiems to reikia ir padeda. Jie ir lanko jas. Kiti tėvai individualiai kalbasi, bet į grupelės neina. Pas juos nėra motyvacijos, be to, jiems gėda, per daug viešumo, savivertė – nenori būti tarp kitų, jiems nepatogu, gėdijasi. [Jovita, 2006 04 27].

Bendruomeninis socialinio darbo metodas nėra pagrindinis veiklos būdas teikiant pagalbą vaikui iš skurstančios šeimos. Tai greičiau būdas leisti laisvalaikį, rengti kultūrinius renginius, mokyti vaiką „būti“ bendruomenėje. Dažnai tokį nenuolatinį darbą lemia visuomenėje egzistuojančios „etiketės“ ir išankstinis nusistatymas. Tyrimo dalyviai, pristatydami bendruomeninio darbo metodo naudojimą, daugiau kalba apie pačią organizaciją nei apie pagalbos proceso pobūdį, metodo taikymą.

Vykdom šiokią tokią ir bendruomeninę veiklą, įtraukiam vaikus į akcijas, renginius. Bendradarbiaujam su kai kuriom kitom bendruomenėm, kartu vystom veiklą, vedam pokalbius. Yra ryšys ir su terapija, bažnyčia. Vyksta bendradarbiavimas, tačiau nenuolatiniis. [Sandra, 2006 04 27].

Dienos centrų veiklą lemia pati organizacijos filosofija ir įsitikinimai, bendruomenė, kuri įsteigia organizaciją. Be pagrindinių socialinio darbo metodų (individualaus, grupinio ir bendruomeninio), organizacijose dirbant su vaikais iš skurstančių šeimų yra taikomi ir šie metodai: meno terapija, žaidimų terapija, muzikos ir kiti. Kai kurios socialinės darbuotojos duomenų rinkimo metodus įvardija kaip socialinio darbo metodus ir būdus. Svarbu yra ir derinti metodus siekiant tvaraus, ilgalaikio ir visapusiško pokyčio.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pagalbos efektyvumas dirbant su vaiku iš skurstančios šeimos priklauso nuo šeimos: šeimos pokyčiai turi reikšmės vaiko pokyčiams. Siekiant esminių pokyčių vaiko gyvenime, svarbus yra darbas su šeima – vaiko aplinka, kurioje jis gyvena. Organizacija gali suteikti tik laikiną pagalbą, laikinai tenkinti poreikius. Galutiniam tikslui reikalingi pokyčiai šeimoje. Socialiniam darbuotojui svarbu dirbti ne tik su vaiku, bet ir su jo šeima, kad būtų visapusiškai suvoktos problemos. Kai šeima nėra įtraukiama į vaiko pokyčius, ji mažai motyvuojama dalyvauti, pati siekti ilgalaikio pokyčio.

Dirbant su vaikais iš skurstančios šeimos, pokyčių laikomi atskiri, smulkūs pasikeitimai. Šie pokyčiai yra kaip priemonė pasiekti didesnių, esminių tikslų. Skurde gyvenančios šeimos dažnai yra nemotyvuotos padėti sau, todėl labai svarbūs yra visi pasiekimai: pokytis yra gero santykio sukūrimas, šeimos išitraukimas, bendravimas. Svarbu, kad pokytį suvoktų patys klientai – patikėtų savo jėgomis. Dažnai pasiekti pokyčiai šeimoje lemia ir vaiko pasikeitimus.

Pokytį tyrimo dalyvės dažniausiai nustato stebėdamos, bendraudamos su šeima ir vaiku – specialistas priima sprendimą, vertina, todėl galima daryti prielaidą, kad sprendimas ar vertinimas, taip pat ir pokytis, yra veikiamas darbuotojo. Rečiau pokytis nustatomas pačių klientų nuomone. Išskiriamas yra pokyčio individualumo faktas,

taip paaiškinamas vertinimo standartų nebuvimas dirbant su vaiku iš skurstančios šeimos. Socialinio darbo proceso metu vertinimas vyksta nuolatos – nustatinėjamas pokytis, o tuomet, kai jis pakankamas, klientas gali gyventi savarankiškai.

Siekiant pokyčių svarbus yra paties žmogaus įsitraukimas, motyvacija, – socialinis darbuotojas yra tik pagalbininkas sprendžiant problemas. Skurstančio vaiko pagrindinius pokyčius lemia visapusiškas darbas su vaiko ir šeimos sistemomis. Ypatingą reikšmę turi ir socialinio darbuotojo bei kliento ryšys. Vaikui siekti pokyčių taip pat padeda paskatinimai. Socialinio darbuotojo profesionalumas – kitas aktualus veiksnys, veikiantis pagalbos proceso efektyvumą.

Išvados. Vaiko sveikatos būklę paveikia tėvų abejingumas, vaiko apleistumas, nehygieniška aplinka, tačiau dažnai toks elgesys yra neetyčinis, nes tėvai nežino, kaip elgtis. Psichologines problemas sukelia apleistumas ir nepriežiūra šeimoje, visuomenės požiūris į skurdo problemą išgyvenančius žmones, vaiko asmenybė. Iš psichologinių problemų kyla elgesio problemos – vaiko priešiškas elgesys, agresyvumas, perdėtas judrumas, maištavimas. Priklausomybės, nedarbas, vaikų nepriežiūra, šeimų irimas, badavimas – pagrindinės skurde gyvenančios šeimos problemos.

Individualaus socialinio darbo metodas taikomas konsultuojant, tačiau nėra akcentuojamas kliento įsitraukimas, bendradarbiavimas ir darbas su vaiko aplinka. Priežastys yra laiko, darbuotojų trūkumas, klientų motyvacijos stoka. Patys vaikai turi grupinio darbo poreikį. Pabrėžiamas metodo prevencinis poveikis. Motyvacijos stoka, gėdos jausmas, viešumo vengimas lemia šeimų įsitraukimą į grupinį darbą. Bendruomeninis socialinio darbo metodas nėra pagrindinis veiklos būdas teikiant pagalbą vaikui iš skurstančios šeimos: tai labiau būdas leisti laisvalaikį, užsiimti kultūrine veikla. Organizacijos veiklą taip pat lemia organizacijos filosofija ir įsitikinimai bei bendruomenė.

Siekiant pokyčių vaiko gyvenime svarbus yra darbas su vaiko aplinka – šeima. Smulkūs pasikeitimai yra priemonė pasiekti didesnių, esminių pokyčių, o pasiekti pokyčiai šeimoje lemia ir vaiko pasikeitimus. Pokytis nustatomas stebėjimo būdu bendravimo metu. Pokytį

vertina socialinės darbuotojos, rečiau – patys klientai. Siekiant pokyčių svarbi yra kliento motyvacija, darbas su vaiku ir jo aplinka tuo pačiu metu, socialinio darbuotojo bei kliento ryšys, paskatinimai ir darbuotojo profesionalumas.

LITERATŪRA

1. Compton B. R., Galaway B. (1979). *Social Work Processes*. Revised edition. Illinois: The Dorsey Press.
2. *Gyvenimo lygis ir skurdas 2004*. (2005). Vilnius: Statistikos departamentas.
3. Johnson L. (2003). *Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
4. Lukoševičienė I. (1995). *Profesinio socialinio darbo pagrindai*. Kaunas: „Caritas“.
5. *Socialinės grupės: nepritekliaus žymės*. (2004). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
6. Sutton C. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius.
7. *Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos*. (1996). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla.